

TECHNOLOGIE NENÍ APOLITICKÁ: POZNÁMKY KE STUDIU POLITICKÉ KOMUNIKACE V NOVÝCH MÉDIÍCH¹

// *Technology is not apolitical: Notes on study of political communication in new media*

Matouš Hrdina

FSV UK Praha

ABSTRACT

The advent of Internet communication has fundamentally changed both the entire field of social communication and the specific area of political communication. Routine communication models quickly disintegrate and political actors are striving to adapt to new circumstances. Campaigns on social networks and other new methods of propagation come into play. Rapidly evolving communication technologies serve as focal points of this major shift. They can no longer be understood as a mere instrument or agent of political communication, but as another sovereign actor entering into a relationship with politicians, media professionals and the public. If the current research in the field of political communication seeks to effectively identify and solve new issues and dilemmas, it must depart from the traditional theoretical background and focus more on researching the technologies themselves and their inherent political qualities. The article describes the main stages in the evolution of thinking about sovereign and political nature of technology, puts them in contrast to the traditional approaches to the study of political communication based on social constructivist positions, and demonstrates the vital contribution of technocentric approach to selected phenomena of the contemporary political communication on the Internet that cannot be properly understood without in-depth study of the new technologies.

KEY WORDS

political communication – Internet – new media – technology – digital media – computers – network – campaign – democracy – digital divide – e-effect

1. Úvod

Internet hraje v současné politické komunikaci zásadní roli. Jakékoliv pochyby v tomto směru rozptýlily i české prezidentské volby v lednu 2013. Předvolební kampaně všech kandidátů plnily český kyberprostor a možnosti i limity internetové komunikace se ukázaly v plném světle. Některým kandidátům se podařilo úspěšně mobilizovat desetitisíce příznivců na sociálních sítích, jiní byli i přes značné výdaje na internetovou inzerci povětšinou

1 Tento text byl finančně podpořen z projektu Specifický vysokoškolský výzkum SVV 267 503 IKSŽ FSV UK.

ignorováni. Ať už však měli kandidáti jakýkoliv potenciál, motivaci a finanční zázemí, jejich internetové komunikační aktivity byly vždy limitovány a formovány technologickými možnostmi internetu.² Na jedné straně tak mohli vyvolávat dříve jen obtížné realizovatelné virální kampaně a vlny podpory mezi svými stoupenci, na straně druhé mohli jen těžko efektivně oslovit příznivce protikandidátů nebo ty občany, kteří internet vůbec nevyužívají, a v mnohých ohledech tak zůstávali odkázáni na tradiční masová média. Ambivalentní povahu nového komunikačního prostředí dobře vystihnul fakt, že volby nakonec vyhrál kandidát, který kladl na internetovou propagaci relativně malý důraz. Tyto události i v českém lokálním kontextu potvrdily, že problematiku politické komunikace je potřeba nahlížet nejen z hlediska tradičních forem jejího studia, ale také optikou studií nových médií a informační vědy.

Účelem této stati je proto popsat jednotlivé fáze vývoje myšlení o suverénní a politické povaze technologií, vymezit se vůči tradičním přístupům ke studiu politické komunikace založeným na sociocentrickém přístupu a demonstrovat zásadní přínos technocentrického přístupu ke studiu vybraných fenoménů politické komunikace na internetu. Mým záměrem není konstruovat spor a zásadně kritizovat přístupy, které se neshodují s tímto náhledem na diskutovaná témata. Pro úplnost pohledu a zdůraznění přínosu technocentrického paradigmatu jsou ovšem rámcově zmíněny a popsány také vybrané prvky v sociocentrické tradici myšlení o politické komunikaci, vůči které se zde vymezuji.

V globálním kontextu se debata o vzájemném vlivu technologií a společnosti rozvíjí nejméně od poloviny 20. století, a to nejen v obecné teoretické rovině, ale také v kontextu aplikace na konkrétní oblasti společenskovedního diskursu, včetně studia politické komunikace. Již od počátků rozvoje internetu a dalších počítačových sítí se diskutuje o jejich možném dopadu na podobu politické komunikace i samotného politického života (McLuhan 2011; Williams 2003). Tyto úvahy pak dále nabírají na síle s neustále se zrychlujícím rozvojem internetu, ať už ve smyslu technologických inovací, nebo jen čistého dosahu a penetrace internetu ve společnosti (Gibson et al. 2003). I přesto je stále značná část studia politické komunikace ponořena ve vývojově starších přístupech zabývajících se samotným komunikovaným obsahem nebo problematikou tradičních masových médií (v kontextu této stati chápaných jako televize, rozhlas a denní tisk), a otázce probíhající technologické revoluce věnuje jen malou pozornost (např. McNair 2011). Tento stav je zvláště znatelný v českém prostředí, kde zůstává problematika vztahu technologického rozvoje a politické komunikace z větší části opomíjena, nebo je opět nahlížena pouze optikou klasických přístupů, a nikoliv z perspektivy studia technologické podstaty nových médií (např. Růžička 2011; Jiráček – Říchnová 2000; Štětka – Šmahel 2009). Problematiku internetové komunikace v nedávno vydané publikaci vůbec nezmiňuje ani Křeček (Křeček 2013), a nové poznatky na tomto poli tak prozatím přinášejí spíše dílčí případové studie a studentské práce bez komplexního teoretického zakotvení (např. Nováková 2011; Řičánek 2011; Rychlík 2012).

Při studiu politické komunikace byl tradičně kladen důraz především na to, kdo komunikuje, co říká a komu to sděluje (např. Katz 2000; McCombs 2009). V současném kontextu je však stále důležitější otázka, jakým komunikačním kanálem je sdělení přenášeno a jak je formováno technickými možnostmi a rysy daného kanálu.³ Toto by sice bylo

2 V této stati operuji s výrazem internet ve smyslu sítě world wide web a komunikačních aktivit realizovaných prostřednictvím www stránek, tj. např. zpravodajských portálů, vyhledávačů a sociálních sítí. Do této definice tedy nezahrnuji komunikaci prostřednictvím e-mailu, peer-to-peer sítí či mobilních technologií, ačkoliv se uváděné koncepty a poznatky dají do jisté míry uplatnit i v případě těchto technologií.

3 Přehled vybraných témat, jejichž výzkum vyžaduje tento přístup, podává kapitola 3.

možné konstatovat i v případě studia politické komunikace v prostředí klasických masových médií, ale v případě internetu je tento postup zkoumání ještě důležitější. Při značném zjednodušení můžeme říci, že na technologické podstatě rozhlasového a televizního vysílání či vydávání denního tisku se toho v průběhu desítek let změnilo jen velmi málo (s dílčími výjimkami typu nástupu satelitního vysílání apod.). Technologické principy vysílání a příjmu těchto médií jsou jednoduše uchopitelné a od jisté doby již na nich není možné mnoho vyzkoumat. Stále probíhající změna, kterou internet způsobil v myšlení člověka i v životě celé společnosti, je ale s předchozími případy technologického rozvoje naprosto nesrovnatelná.

Převratnou proměnu komunikačních paradigmat lze snadno a bez zabíhání do podrobností abstraktně definovat jako možnost komunikovat jak ve směru *one-to-many* a *one-to-one* (jak to bylo možné i v případě klasických masmédií), tak i ve směru *many-to-many* a *many-to-one* (Chadwick 2006). Méně zřetelné, ale nesmírně důležité je také to, že producenti mediálních obsahů mohou prostřednictvím provozovatelů velkých internetových portálů poprvé v historii přesně a bez větší námahy zjistit, kdo konkrétně jsou členové jejich publika a jaké jsou jejich zvyky a zájmy, což následně transformuje mechanismy inzerce a finančních toků v médiích (Pariser 2011: 218). Co přesně je komunikováno a jaký to má vliv na příjemce, je v této chvíli vedlejší. Podstatné je, že internet umožňuje komunikovat způsoby, jež byly dříve realizovatelné jen s obtížemi nebo vůbec. To musí mít zákonitě jistý vliv na podobu a cíle politické komunikace. Pokud nebudeme brát v potaz technologickou podstatu internetu, nemůžeme se nikdy dobrat plného poznání jeho role a působení ve společnosti. Proto zde argumentuji ve prospěch názoru, že technologie by měla stát při studiu politické komunikace v centru naší pozornosti. Nikoliv ve smyslu jednoduchého technologického determinismu vnímajícího nové technologie jako alfu a omegu současné reality, ale jako suverénní aktér, jehož prostřednictvím se všechny zvažované společenské pohyby a změny ve výsledku realizují. Proto také tento přístup označuji jako *technocentrický* – tj. takový, který přikládá hlavní roli technologii, ale neopomíjí přitom její společenské kořeny a kontext, ani morální a etické důsledky jejího fungování.

Debata o vlivu technologií na politickou komunikaci se začala rozvíjet už v dobách, kdy byl internet ještě stále prostředím vyhrazeným pro limitované skupiny nadšenců, akademiků a počítačových techniků (Rheingold 1993). Obecné úvahy o politickém charakteru různých technologií pak můžeme vysledovat ještě dále do minulosti (např. Winner 1980; Mumford 1964). I tyto čistě teoretické, v tehdejší realitě zatím jen volně ukotvené domněnky prvních průkopníků technocentrického přístupu ke studiu komunikace však vytvořily základ, na kterém bylo dále možné rozvíjet myšlení o vznikajících počítačových sítích a jejich vlivu na společnost. S nástupem masivní internetové komunikace v polovině devadesátých let se pak otevřel prostor k empirickému výzkumu, který od té doby přináší stále další poznatky o probíhající hluboké společenské proměně.

Následující kapitola proto popisuje postupný rozvoj myšlení o vztahu mezi politickou komunikací a komunikačními technologiemi od počátku v 60. letech 20. století až do současnosti. V další kapitole se věnuji detailnímu popisu vybraných teoretických konceptů v oblasti studií nových médií, které je nutné aplikovat také při studiu současné politické komunikace a jejichž správné uchopení vyžaduje hluboký vhled do technologické podstaty věci. V závěru shrnuji současný stav debaty o politické komunikaci na internetu a argumentuji pro příklon k multidisciplinárnímu, technocentricky zaměřenému přístupu k jejímu studiu.

2. Vývoj studia politické komunikace v kontextu technocentrických přístupů

Na konci 60. let popsala psychiatrička Elisabeth Kübler-Ross pět stádií, kterými prochází pacient po diagnóze smrtelné choroby. Nejprve přichází popírání, poté hněv, smlouvání, deprese a nakonec smíření s nevyhnutelným osudem (Kübler-Ross 1993). Podobným způsobem se společnost až dosud srovnávala s nástupem každého nového média, ať už to byl knihtisk, nebo masové televizní vysílání. V první fázi vždy nastoupí popření nastupujícího média coby zajímavé, ale v praxi nepoužitelné hříčky. Realita však ukáže opak a společnost se začne děsit hroživých následků, které podle ní ono médium způsobí. Knihtisk povede k podryvání autority církve, rádio zničí hudebníky, televize se stane dokonalým nástrojem propagandy. Ve fázi smlouvání dochází k pokusům o regulaci a polidštění média, ale jeho živelné šíření ani tak nejde zastavit. Kritici upadají do deprese a vyhláší definitivní konec opravdové kultury, vzdělanosti, demokracie. A v závěru dochází ke smíření – s novým médiem už nějakou dobu žijeme a k ničemu tragickému nedošlo. Pokud bychom měli na tuto škálu promítnout současný stav diskuse o politické komunikaci na internetu, nacházíme se pravděpodobně mezi fázemi hněvu a smlouvání. Na jedné straně stojí již od začátků vývoje počítačových sítí tábor technologických optimistů (Chadwick 2006), pro které je internet potenciálním prostředkem nové obrody občanského života, participace a přímé demokracie. Na straně druhé pak sílí obavy z nástupu dystopického světa izolovaných a fragmentovaných občanů vytěžovaných korporacemi a sledovaných všemocným bezpečnostním aparátem (Pariser 2011; Morozov 2011). Zároveň je však častý i neutrální náhled na situaci, podle kterého se politická komunikace na internetu rozvíjí velice rychle a netušenými směry, a je jen na nás, jakým způsobem si s touto situací poradíme a aplikujeme na ni povědomí o morálním a etickém rozměru našich rozhodnutí (Negrine 2008: 170; Chadwick 2006: 19; Curran – Fenton – Freedman 2012: 150).

2.1 Počátky myšlení o technologii. Technologický a sociální determinismus, politická povaha technologie.

Podstatným definujícím rysem oboru mediální studia je obecný spor mezi technologickým determinismem a sociálním konstruktivismem (jeho dozvuky můžeme do jisté míry vypozařovat i v současné konfrontaci internetových pesimistů a optimistů; viz předchozí odstavec). Dlouhodobě probíhající analýza obou směrů v mnoha případech vedla k zavržení těchto radikálních, a proto jen obtížně udržitelných konceptů a k následnému definování kompromisního náhledu. Jednu z nejhodnotnějších syntéz obou přístupů lze nalézt v publikaci Raymonda Williamse z roku 1974 *Television: Technology and Cultural form*. Williams se vymezil jak vůči čistému technologickému determinismu, praktikovanému např. McLuhanem, tak vůči sociálně konstruktivistickým přístupům opomíjejícím vliv technologie. Vztah technologie a společnosti se podle něj nedá popsat na jednosměrné ose příčiny a následku. Jedná se spíše o cyklický proces, ve kterém se technologie nerozvíjejí samy od sebe, ale jsou zdokonalovány lidmi na základě partikulárních zájmů vlivných jednotlivců i jisté celospolečenské potřeby (Williams 2003: 7). Druhou stranou této vzájemné dynamiky je fakt, že nové technologie často přetváří společnost tak, jak to jejich autoři vůbec nepředpokládali. Tento efekt asi nejlépe vystihnul William Gibson ve svém známém konstatování „The street finds its own uses for things“ (Gibson 1982).⁴ Jeho platnost lze každodenně pozorovat téměř ve všech oblastech společenské komunikace. Podle příkladu zmíněného v úvodu

4 V rámci teoretického konceptu *demokratické racionalizace* tento jev popsal také Andrew Feenberg (Feenberg 2004).

tak můžeme např. sociální sítě snadno prohlásit jak za nástroj společenské kontroly, potlačování občanské debaty a sledování, tak i za efektivní prostředek společenské mobilizace a aktivismu. Obě strany diskuse přitom budou mít naprostou pravdu.

Williams se ve svých úvahách zabývá prostou geometrií příčiny a následku a snaží se dopátrat skutečné povahy kauzality mezi lidskou iniciativou a působením technologií. Mnohem komplexnější přístup můžeme nalézt v díle Langdona Winnera. Ten se přenesl přes jednoduchou představu oboustranného vztahu myslícího člověka a neživého stroje a ve své vlivné esejí *Do Artifacts have Politics* předestřel myšlenku, že technologie mohou svou povahou nabádat k nastolení jistých společenských a komunikačních pravidel, nebo v sobě mají dokonce tato pravidla ze své podstaty obsažena (Winner 1980). V prvním případě se může stát, že někteří členové společnosti ucítí v nové technologii možnost posílit svůj vliv a náhled na svět a začnou ji podle toho dotvářet a využívat. S jistou mírou zjednodušení je tuto situaci možné ilustrovat např. praxí vyhledávače Google využívajícího povahu internetového vyhledávání k masivnímu rozvoji inzertních aktivit. Druhý zmiňovaný případ je již více kontroverzní, jak to podotýká i sám Winner (Winner 1980: 123). Na jeho základě bychom mohli konstatovat, že internet díky své architektuře umožňuje a vyžaduje pouze jisté typy mezilidské komunikace a společenského zřízení a odporuje jiným. S logikou této myšlenky je možné souhlasit, ale její praktické dokázání je mnohem složitější, jak popisují níže. Kořeny Winnerovy koncepce lze mimo jiné nalézt v díle Lewise Mumforda, který v nepokrytě normativním duchu označoval jisté technologie za autoritářské a jiné za demokratické (Mumford 1964). Mumford i Winner mohli tyto domněnky jednoduše ilustrovat příklady konkrétních vynálezů typu atomové bomby či solární elektrárny, ale internet je mnohem komplexnějším fenoménem. O inherentním politickém charakteru technologie a jejím demokratickém či autoritářským potenciálu můžeme diskutovat např. nad blogy, konkrétními sociálními sítěmi nebo vyhledávači, tj. jednotlivými technologickými inovacemi v rámci internetu, ale u internetu jako celku je obhajoba takto generalizovaného postoje mnohem složitější. To je však obecným problémem mnoha úvah o internetu – konkrétní software není tak hmatatelným „vynálezem“ jako automobil či knižtisk, a proto máme tendenci stáčet debatu k internetu jako celku. Na Facebook či elektronickou poštu však můžeme Winnerovu koncepci skutečně relevantně aplikovat.

Tento směr myšlení nabírá novou dynamiku ve chvíli, kdy se internet stal jedním z nejvýznamnějších globálních médií a kdy platnost teoretických předpokladů začalo být možné ověřovat v praxi. Myšlenku o inherentních politických kvalitách technologií aplikovanou na internet lze ilustrovat výrokem Lawrence Lessiga „Code is law“ (Lessig 2006: 1). Lessig se v tradici právního myšlení zabývá mechanismy, jež se vlivní společenští aktéři snaží zakomponovat do architektury internetu, aby tak dosáhli svých cílů. V duchu Winnerovy klasifikace lze tuto situaci zařadit do kategorie externích společenských podmínek vybízejících k jistému použití technologie. Záměrné definování a změny „politických“ pravidel internetu jsou nebezpečné v tom, že mohou vést k uplatňování společenské kontroly skrze „neutrální“ a odosobněné softwarové operace, které nelze volat k zodpovědnosti. K debatě o politických rysech internetových technologií přispívá i Jonathan Zittrain. Ten správně podotýká, že první masově dostupné počítače byly otevřenými, „generativními“ platformami, které uživatelům umožňovaly programování a tvorbu nových aplikací, a tak mohly široké masy lidí technologii v demokratickém duchu dále rozvíjet. Aktuální trend se naopak nese ve znamení uzavřených platform a přístrojů, které lze používat jen předem definovaným způsobem a přijímat jejich prostřednictvím jen předpřipravený obsah, popř. vytvářet nový obsah jen úzce definovaným a kontrolovaným způsobem (Zittrain 2008). Jedná se tak

o krok zpět do éry masových, centrálně produkováných médií, a jako takový ho lze pochopitelně chápat jako velmi negativní a potencionálně nebezpečný. Tento proces lze chápat také tak, že zažitá pravidla a regulace z éry klasických masových médií začínají být uměle implantovány na systém, který by jinak naváděl k větší svobodě komunikace, jak to přesvědčivě dokázal Ithiel de Sola Pool (Pool 1983: 5).

Pokud představu o politickém charakteru technologií rozvineme ještě dál, můžeme konstatovat, že určitá technologie nejen vybízí k nastolení specifických společenských podmínek (demokracie či autoritářství), ale může také podporovat a posilovat jisté vzorce lidského chování a komunikace. Internet v tomto smyslu podněcuje například lidskou touhu ke sdružování do názorově spřízněných komunit a přijímání mediálních obsahů odpovídajících našemu partikulárnímu vidění světa. Cass Sunstein tak popisuje vznik tzv. *echo chambers* (Sunstein 2001), ve kterých se mohou na internetu jednotlivé názorové skupiny uzavřít před vnějšími vlivy, upevňovat svůj *confirmation bias* – zažité vidění reality, a dále se tak radikalizovat. Sunstein tento jev chápe ještě v poměrně odosobněném duchu – technologie má jisté vlastnosti sama od sebe a lidé se jimi jen nechávají vláčet, ale např. Eli Pariser již tento jev chápe zcela v duchu původní Winnerovy koncepce – vlivní společenští aktéři si všimli, že internet má potenciál k vytváření uzavřených názorových komunit a tento technologický rys následně vytěžují a podporují, aby tak dosáhli většího zisku a vlivu. Výsledkem je vznik filtrové bubliny, tj. mechanismu, díky kterému internetové vyhledávače a sociální sítě uživatelům přednostně předkládají online obsah odpovídající jejich zálibám a názorům, a spolu s eticky pochybným reklamním vytěžováním tím také podrývají demokratizační potenciál internetu (Pariser 2011).

Na příkladu problematiky uzavřených internetových komunit (viz také další kapitolu) lze výborně ilustrovat rozdíl mezi technocentrickým a sociocentrickým myšlením o internetové komunikaci. Do druhého tábora patří např. Peter Dahlgren, který fragmentarizaci a vytváření myšlenkových ghett popisuje na základě prací Benklera, Balla, Gitlina či výše zmínovaného Sunsteina (Dahlgren 2009: 162). Všichni tito autoři tendenci internetu k vytváření uzavřených názorových komunit vnímají spíše jako prostý fakt, rys připomínající přírodní zákony. Od tohoto konstatování sociocentrické přístupy přecházejí k dalším analýzám společenských pohybů a zapomínají už na podrobnější technickou analýzu příslušné vlastnosti internetu – ta přitom nevznikla z prázdna, ale byla do architektury sítě zakódována a učinili tak konkrétní lidé se zcela konkrétní motivací. Je zásadní chybou, pokud vývoj politické komunikace na internetu analyzujeme v kontextu zjednodušených premis, že *internet* něco způsobuje per se, aniž bychom tento proces dále zkoumali. Se stejnou logikou bychom mohli před dvěma sty lety zvědavě pozorovat parní lokomotivu a konstatovat, že se s pomocí tohoto vynálezu se budou moci přepravovat lidé a bude to mít dalekosáhlé následky. Bylo by to jistě správné tvrzení, ale pokud bychom vzápětí nepokračovali dál a nezačali zkoumat, kdo lokomotivu postavil, z čeho je vyrobena, čím se topí pod kotlem, proč nejede rychleji či pomaleji, jaký má vztah ke kolejím a jak závisí na síti nádraží a výtopen, asi bychom vliv a rozměr nové technologie jen stěží skutečně pochopili. Na poli studia internetové komunikace tak stále působí autoři sestavující své teorie bez většího zájmu o to, jak síť skutečně *uvnitř* funguje.⁵ Na druhé straně ovšem sílí tábor těch, kteří chování sítě správně analyzují až na úrovni optických kabelů, serverových farem, všudypřítomných cookies, toků peněz na inzerčním trhu či vznikající internetové legislativy (viz např. Elmer

5 Do této skupiny lze s jistou mírou generalizace zařadit např. autory pohybující se v habermasovské tradici studia veřejné sféry; vyčerpávající přehled podává například Dahlgren v *Media and Political Engagement* (Dahlgren 2009: 163-169).

2004; van Dijk 2006; Chadwick 2006; Mueller 2010; Pariser 2011; Curran – Fenton – Freedman 2012). Mnozí z nich se vymezují vůči technocentrickému optimismu a k transformačnímu potenciálu internetu se stavějí skepticky (Curran – Fenton – Freedman 2012), přesto však svá tvrzení nezapomínají doložit studiem samotné technologie.

Je těžké postavit technologii a její vlastnosti do centra naší pozornosti a přitom se vyhnout svodům naivního technologického determinismu hlásajícího spasitelskou roli internetu. Možná za tím stojí jistá podvědomá nechuť přiznat strojům vlastnosti, které jsme si zvykli přisuzovat pouze lidem. Na tomto místě je vhodné poukázat na paralelu mezi pracemi Mumforda či Winerera zabývajícími se inherentními vlastnostmi technologií a filosofickým směrem myšlení o suverénní povaze neživých předmětů reprezentovaných v současnosti např. I. Bogostem či B. Latourem. Bogost v návaznosti na dílo Grahama Harmana rozpracovává koncept objektivě orientované ontologie. Snaží se o překonání tradiční dichotomie člověka a přírody a uznání faktu, že neživé objekty se ve svých vlastnostech, ve svém chování a obecné existenci nemusí vztahovat ke člověku, ale mohou existovat v síti vzájemných vztahů nezávisle na něm a se stejnou hodnotou (Bogost 2012). V případě kamenů, zubních kartáčků či fotografií se tento přístup může jevit jako samoučelné intelektuální cvičení, ale pokud ho aplikujeme na software a počítačové algoritmy, získává značnou relevanci. Obdobou myšlenku komplexní sítě vztahů určitých jednotek bez nutného lidského zásahu či explicitně dominantního postavení člověka formuloval i Latour ve své *Actor-Network Theory* (Latour 2007). Ve chvíli, kdy byla určitá technologie navržena, uvedena do provozu a zrovna nepodléhá žádným zásadním inovacím, funguje sama o sobě, stává se plnohodnotným hráčem v síti společenských vztahů (či politickým aktérem, pohybujeme-li se na poli studia politické komunikace). Je pravda, že vyhledávací algoritmy Googlu byly navrženy lidmi tak, aby sloužily jistým účelům, a existují v síti různých společenských sil, ale můj specifický vyhledávací dotaz nepodléhá žádné přímé a okamžité kontrole konkrétní osoby. Stroj samotný se v této partikulární situaci stává tím, kdo zásadně formuje můj život, a činí tak na základě svého vnitřního designu. Pariser tento jev ilustruje historkou o členech týmu obsluhujícího vyhledávání Googlu, kteří již sami nedokážou plně uchopit fungování svého výtvaru a mohou jen se zájmem pozorovat výsledky, které z něj vychází (Pariser 2011: 202). Tento stav věcí se stále více blíží naplnění prorocké vize Paula Virilia – nástupu éry vidoucího stroje, *Vision Machine*. Virilio již na konci 80. let správně předpověděl, že časem dojde k automatizování percepce reality, stroje budou nezávisle analyzovat své okolí, komunikovat s jinými stroji a činit jistá rozhodnutí. Komunikaci strojů pro stroje nemůžeme přímo vnímat, jsme závislí jen na jejím výstupu (Virilio 1994: 60). Proto se můžeme nechat čas to svěst z cesty a začít tuto vnitřní mechaniku přehlížet. To by ovšem bylo zásadní chybou. „Teď věci pozorují mě,“ uvádí v úvodu své stati Virilio citát malíře Paula Kleea (Virilio 1994: 59). Platnost tohoto tvrzení kolem sebe můžeme pozorovat stále častěji, ať už ve vnitřních operacích vyhledávačů a sociálních sítí, nebo zcela doslovně v rozmachu automatických sledovacích a identifikačních systémů. Pokud se nezačneme do hloubky zabývat povahou těchto technologií a našeho vzájemného vztahu, mohli bychom se postupem času stát jen pasivními aktéry zmitanými silami, které již nebudeme moci ovlivnit.

2.2. Sociocentrismus, skepse a popisnost

Upozadit roli technologie v politické komunikaci je velmi snadné. Nejde přitom jen o překonání averze k přiznání jisté moci a suverenity neživým objektům, jak uvádím výše. Pochybnosti o skutečném transformačním potenciálu internetu a nových technologií nám může snadno sugerovat i každodenní realita v našem okolí. Stále jsme svědky stejných

televizních debat a čteme stejné novinové články, dříve tak často prorokovaná renesance veřejné debaty a demokracie mnohdy není v dohledu. Ostatně i Winner s ironickým podtónem uvádí, že není nového vynálezu, který by někdo obratem neoznačil za spásu svobodné společnosti, ale další vývoj tomu mnohdy nenapovídá (Winner 1980: 122). Strážlivá logika nás může nabádat k názoru, že politický život je stále primárně řízen složitou sítí vztahů a vlivů mezi lidmi a technologie je jen pouhým nepodstatným nástrojem svíraným rukou mocných společenských sil.

V první řadě je nutné vzít v potaz, že důležitost technocentrického přístupu stoupá až s masivním nástupem internetové komunikace. Jak jsem již uvedl v úvodu, technologické principy fungování klasických masmédií zůstávaly v relativně neměnném stavu po celé desítky let, a je proto přirozené, že teoretikové politické komunikace vzali povahu těchto technologií na vědomí a dále se soustředili spíše na popis fungování společenských vztahů. Lakonicky řečeno, na technologické podstatě a skrytých mechanismech rozhlasu či denního tisku již po jisté době nezbude mnoho ke zkoumání.

Mezi první přístupy ke studiu politické komunikace, které pracovaly v prostředí klasických masmédií a chápaly jejich technologické rysy jako prostý fakt, lze zařadit např. zásadní práce Katze, Lazarsfelda, Noelle-Neumannové či McCombse a Shawa (vyčerpávající přehled podávají Jiráček – Říhová 2000; také Noelle-Neumannová 1993). V kontextu situace, kdy se masová média nijak zásadně nerozvíjejí a jejich fungování nemůžeme po technologické stránce vlastními silami příliš změnit (schopný a motivovaný jedinec může navrhnout schéma a kód Twitteru či YouTube, ale nikoliv změnit technologii televizního vysílání a uvést ji pak do provozu), je přirozené, že se tito autoři pod zastřešujícím pojmem *média* zabývali především aktivitou a vlastnostmi *novinářů*, popř. majitelů médií a další aktérů. Je ovšem pozoruhodné, že v duchu této logiky někteří autoři stále uvažují i v době po nástupu internetu. Příklad tohoto přístupu můžeme najít např. v díle Michaela Margolise (Margolis – Moreno-Riaño 2009) nebo Briana McNaira (McNair 2011), v českém prostředí pak např. Vlastimila Růžičky (Růžička 2011). Mohli bychom jej popsat jako povrchní *pozorování* bez snahy o proniknutí do technické podstaty věci. Pokud konstatujeme, že lidé mohou sdílet své videozáznamy s politickými komentáři na YouTube, že strany se stále více zaměřují na internetové kampaně nebo že internet umožnil dříve nevidané úniky utajených informací, budeme mít jistě pravdu. Nic to ovšem nevypovídá o skutečnosti, že tyto internetové komunikační aktivity jsou formovány designem uživatelských rozhraní webových stránek, rozmachem šifrovacích technik, velkokapacitních datových úložišť apod. Bez zvážení těchto faktorů je možné bez výhrad tvrdit, že např. sociální sítě hrály důležitou pozitivní roli v povolebních protestech v Íránu v roce 2009 a Twitter je důležitý pro obcházení vládní cenzury (McNair 2011: xviii), aniž bychom si uvědomili, že tytéž technologie pomáhají autoritářským režimům v lepším monitorování opozice, cenzuře a šíření vlastních názorů. Neumožňuje jim to přitom ani tak vlastní vůle a abstraktní moc, ale opět především vnitřní technický design příslušné internetové platformy (Aday et al. 2010). Naprosté opomíjení studia technických vlastností internetu pak může vést i ke zcela zavádějícím dedukcím, jako např. tvrzení, že: „Je nesporné, že rychlý vývoj moderních technologií umožňuje stále rychlejší tok nejrůznějších informací, které se už ani nikdo nesnaží ověřovat a třídit“ (Růžička 2011: 128).

Typickým příkladem podcenění transformačního potenciálu internetu v důsledku nedostatečného studia technické podstaty internetové komunikace je názor, že internet nic nemění na rozvržení moci ve společnosti a jeho nástup nevedl k většímu zájmu lidí o politiku (Margolis – Moreno-Riaño 2009: 60). Je jasné, že nová technologie nemůže v relativně

krátkém kontextu internetové éry změnit samotnou povahu člověka a jeho vůli k zapojení se do veřejného života, nicméně zásadně mění způsob, jakým lidé komunikují. Tento přístup také opomíjí výše zmiňovaný proces, při kterém se hodnoty a motivace různých společenských aktérů odráží v designu jimi navržených technologií. Je zajímavé, jak Chadwick analyzuje, jak se hodnotové systémy a názory internetových průkopníků v 60. a 70. letech minulého století zhmotnily v konkrétních technických rysech fungování počítačových sítí (Chadwick 2006: 38–48), kdežto Margolis tuto analýzu ukončuje u konstatování, že internetoví průkopníci pocházeli z prostředí nové levice 60. let a v kyberprostoru spatřovali naplnění svých utopických vizí (Margolis – Moreno-Riaño 2009: 26). Margolis dokládá, že web již dávno není teritoriem akademiků a intelektuálů a většina jeho uživatelů se v kyberprostoru nevěnuje občanským aktivitám a politice. Toto tvrzení se sice zdá být pravdivé a dokazatelné, ovšem hlubší pohled beroucí v potaz technologické faktory by ho ukázal v jiném světle. Vzájemný vztah pasivní, o zábavu usilující společenské majority, politicky aktivních jednotlivců a technologie, kterou obě skupiny používají, zajímavým způsobem popisuje Ethan Zuckerman ve své kuriózně nazvané *Cute Cat Theory*. V ní dokazuje, že technologie navržené pro masivní sdílení zábavných obsahů a k trávení volného času (tj. k onomu příslovečnému prohlížení obrázků roztomilých koček či pornografie) jsou zároveň nejhodnějšími kanály pro rozvoj digitálního aktivismu, protože fungují bez zádrhelů a případná vládní cenzura by způsobila širokou nevoli obyvatel (Zuckerman 2008). Brát sociální sítě a jiné platformy plné zábavného obsahu a informačního braku za důkaz malého transformačního potenciálu internetu je sice lákavé, ale nesmírně zavádějící.

Technocentrické přístupy do jisté míry podporuje i teorie amplifikace Phillipa Agreho, která bývá paradoxně označována za sociocentrickou (Negrine 2008: 181). Je pravda, že nové technologie v souladu s touto teorií jen posilují existující společenské pohyby a síly a samy o sobě by ničeho nedocílily. Nepopíratelným faktem ovšem je, že bez jejich pomoci by pravděpodobně k žádné změně nedošlo, nebo by byla o dost pomalejší.

V neposlední řadě je nutné zmínit, že na rostoucí důležitost politické komunikace na internetu a významnou roli technologických inovací ukazuje rostoucí korpus výsledků empirických výzkumů současné politické komunikace v mnoha lokálních i globálních kontextech, které zdaleka neodpovídají představě „politics as usual“. Například Gibsonová a kol. v širokém spektru studií komunikace politických stran v Evropě, USA, Austrálii či Mexiku potvrdili, že nástup internetu skutečně vede k pozvolné, ale patrné změně komunikačních postupů (Gibson et al. 2003). V některých případech se situace nemění kvůli vnitřní organizaci stran a jejich neochotě ke změně, ale na druhou stranu internet přesvědčivě dává větší příležitosti malým okrajovým politickým aktérům. Prostor, který nezaplní klasicky fungující strany, pak často zaujmou občanská sdružení, která na internetu většinou fungují pružněji (Gibson et al. 2003: 242). Technologie také svým charakterem nabádá ke zveřejňování většího množství informací v rámci volebních kampaní (Xenos – Foot 2005) a do hry se dostává řada dalších faktorů, na jejichž diskusi zde již nezbyvá prostor.

3. Základní oblasti studia politické komunikace na internetu v kontextu technocentrického přístupu

V kontextu technocentrického přístupu ke studiu politické komunikace na internetu můžeme definovat několik obecných oblastí či konceptů, jež jsou nesmírně podstatné pro pochopení síťových komunikačních modelů a jejichž závažnost bude pravděpodobně dále stoupat. Problematiku vztahu politiky a internetu dobře definoval Phillip Agre a dále rozvinul Chadwick rozdělením do osmi obecných sfér: decentralizace, participace, komunita,

globalizace, postindustrializace, racionalizace, vládnutí a libertarianismus (Chadwick 2006: 22–32). To jsou ovšem velmi široké oblasti studia a každá z nich v sobě zahrnuje mnoho specifických reálných problémů v oblasti politické komunikace na internetu. Proto bych z nich vyčlenil pouze několik vybraných fenoménů, jejichž existence se neustále projevuje v každodenní realitě i v lokálním českém kontextu. Bez zahrnutí těchto jevů do našich úvah lze současnou politickou komunikaci na internetu studovat jen velmi obtížně.

3.1. E-efekt

Tímto termínem označuje Negrine soubor idejí a empirických poznatků, které se rozcházejí s normalizačním přístupem (viz Margolis – Moreno-Riaño 2009) a dokazují, že internet dokáže lépe mobilizovat politicky aktivní občany a oživovat a posilovat politický život, a to jak na absolutní rovině, tak v relativním srovnání s dobou před jeho nástupem (Negrine 2008: 189). Empirické výzkumy dokazující zvýšení angažovanosti veřejnosti v porovnání s dobou před nástupem internetu a rozvoj nových forem politické komunikace uvádí i Chadwick (Chadwick 2006: 321) a další autoři (především Gibson et al. 2003; také Xenos – Foot 2005). Základní myšlenku podporující existenci e-efektu lze definovat tak, že internet sice nutně nemusí vybudit politickou aktivitu u dříve pasivních občanů, ale dokáže k politice přitáhnout lidi, kteří se o ni sice i dříve zajímali, ale nedostávalo se jim dostatečných zdrojů k tomu, aby se mohli skutečně sami angažovat. Toto lze také položit jako argument proti představám o negativním efektu tzv. „klikivismu“. Je sice pravda, že podpisy internetových petic a online diskuse mohou aktivisty odvádět od „skutečné“ práce, ale na druhou stranu se tímto způsobem mohou do politického života zapojit lidé, pro které by to dříve nebylo vůbec možné a kteří již nemohou nad rámec internetových aktivit nic dalšího učinit. V tomto kontextu je třeba podotknout, že tempo publikování empirických výzkumů zaostává za extrémně rychlým rozvojem internetové komunikace – v době, kdy již existenci e-efektu začínaly opatrně naznačovat výše zmíněné výzkumy, ještě neexistovaly masové sociální sítě Facebook a Twitter (obě spuštěny pro veřejnost v roce 2006), jejichž zásadní vliv na politickou komunikaci i celkovou podobu digitálních médií není potřeba zdůrazňovat. Jako ilustrační důkaz existence e-efektu lze uvést například průzkum Pew Research Center ukazující, že v roce 2012 přispívalo politickým obsahem na sociální sítě 19 % dospělých Američanů, což znamená přibližně šestinásobný nárůst ve srovnání s 3 % v roce 2008. V daném období se také čtyřnásobně zvýšil počet občanů sledujících na sociálních sítích aktivity politických kandidátů.⁶ Připuštění existence e-efektu musí být zásadní premisou pro studium politické komunikace na internetu – v tomto kontextu musíme totiž vždy stavět na předpokladu, že příslušné zkoumané jevy se budou do budoucna dále rozšiřovat a posilovat.

3.2. Digital divide

Problematika digital divide je zásadní pro celý obor studií nových médií a její vliv můžeme pozorovat v mnoha různých společenských kontextech a vztazích. V základní definici lze vycházet z pojetí van Dijka (van Dijk 2006), který se ve svém pojetí posouvá nad rámec prostého dělení společnosti na jedince s přístupem a bez přístupu k počítačům a internetu. Namísto toho tento přístup podrobněji strukturuje na čtyřech rovinách – motivační (jedinec musí mít motivaci nové technologie používat), materiální (jedinec musí mít přístup k počítači a internetovému připojení), schopnostní (jedinec musí mít dostatečné

6 *Civic Engagement in the Digital Age – Pew Research Center's Internet & American Life Project*. 2013. <http://pewinternet.org/Reports/2013/Civic-Engagement.aspx> (10. 5. 2013).

technické, informační a strategické kapacity k používání nových technologií) a uživatelské (jedinec musí mít důvod a potřebu nové technologie pravidelně používat). Tyto možnosti přístupu k novým technologiím pak nejsou ve společnosti rovnoměrně distribuovány kvůli omezenému množství a nerovné distribuci materiálních, časových, sociálních, mentálních a kulturních zdrojů (van Dijk 2006: 178). Zmínit je potřeba i rozsáhlou problematiku digital divide mezi rozvojovými a rozvinutými zeměmi, popř. rozdíly v přístupu k širokopásmovému připojení a tzv. democratic divide – rozdíly v míře přístupu k internetu coby nástroji posílení vlastní politické participace (Chadwick 2006).

Důsledky situace, kdy nové technologie dokážou kompetentně využívat jen omezené společenské skupiny, další je používají spíše k zábavě a méně náročným aktivitám a nezanedbatelná část populace je nemůže, nechce či neumí využívat vůbec, jsou nabíledni. Van Dijk pokládá zajímavou paralelu mezi digital divide a jinými obdobnými společenskými nerovnostmi prohlubovanými stejným mechanismem, tzv. Matoušovým zákonem – lidé s lepším přístupem k informacím je získávají rychleji než ti se špatným přístupem, bohatí bohatnou rychleji apod. Ve většině digitálních komunikačních sítí tak na sebe důležité informační uzly/jedinci nabalují více a více kontaktů a stávají se ještě větší a důležitější. Tak funguje i základní vyhledávací algoritmus vyhledávače Google. Populárnější odkazy se stávají ještě populárnějšími (van Dijk 2006: 184). Tento jev vyvrací některé obvyklé stereotypy ve vnímání vlivu nových technologií. Ačkoliv by se internet mohl svou povahou jevit jako navádějící ke společenské decentralizaci, realita může být zcela opačná a do budoucna může docházet ke stále větší koncentraci moci a vlivu v rukou malé informační elity na čele společnosti. Tak pak může do nově vznikajících technologií a aplikací kódovat své hodnoty a dále tak upevňovat status quo (Chadwick 2006: 24).

Na této částečně spekulativní představě lze dobře ilustrovat složitost debaty o demokratickém či nedemokratickém potenciálu internetu. Na obecné rovině lze tvrdit, že lidé komunikující prostřednictvím internetu jsou do značné míry řízeni vnitřními mechanismy příslušných technologií a jejich svobodné chování je limitováno. Celou situaci ovšem nelze vnímat jako jednoduchý vztah bezmocného uživatele a dokonalého stroje uplatňujícího svou převahu. V mnoha specifických případech dokážou dostatečně zkušená a kvalifikovaná operátoři odhalit a využít některé vlastnosti technologií k vlastnímu prospěchu. Nejedná se o samotné designéry a programátory nových technologií (geometrie jejich vztahu k technologii je ještě vyváženější), ale např. o odborníky v oblasti SEO (Search Engine Optimization) a dalších oborech internetového marketingu a datové analýzy. Onu malou informační elitu tedy můžeme rozdělit na samotné tvůrce technologií a ty, kteří sice na design technologií nemají velký vliv, ale dokážou ho efektivně vytěžovat ke svému prospěchu na úkor méně schopných a poučených společenských vrstev. Celou situaci pak ještě dále komplikuje fakt, že spolu s rozvíjejícím se trhem v této specifické oblasti si služby výše uvedených profesionálů může najmout stále více lidí (podrobný popis těchto praktik podává Howard 2005: 73–100, popř. Howard et al. 2005). Proti jednoduché představě všemocného stroje, před jehož vlivem není úniku, stojí také fakt, že vedle hlavních hráčů na poli komunikačních technologií (např. Google v případě vyhledávačů, Facebook v případě sociálních sítí) existují i jiné vyhledávače, sociální sítě a další alternativní platformy, jež mohou uživatelům pomoci zlepšit jejich postavení vůči vlivu technologií i úzké vrstvy profesionálních komunikátorů.

Jak tedy obecný koncept digital divide aplikovat na specifickou oblast politické komunikace? Je možné se důvodně domnívat, že politické strany a další subjekty si budou stále více uvědomovat existenci výše popsaných společenských rozdílů a formovat podle toho

své komunikační strategie. Toto segmentování elektorátu na základě preferovaných komunikačních technologií je navíc silnější než v dobách před nástupem internetu, kdy např. v rámci přístupu k televiznímu vysílání neexistovaly tak komplexní rozdíly. Pokud tvoří jádro elektorátu příslušné strany občané s nižší počítačovou gramotností nebo bez přístupu k internetu, je jasné, že se strana bude zaměřovat na komunikaci prostřednictvím klasických masových médií, popř. jednoduché internetové inzerce a velkých zpravodajských webů. Na druhé straně si pak lze představit stranu cílící na mladé, vzdělané a na internetu velmi aktivní voliče z velkých měst, u kterých může mít vhodně navržená komplexní online kampaň zásadní efekt. Politické strany a další aktéři, kteří si existenci digital divide neuvědomují a komunikují podle zažitých schémat, se budou stále více potýkat s neúspěchem a malou efektivitou svých komunikačních aktivit. Je také možné vysledovat přetrvávající přesvědčení, že online kampaňové aktivity jsou „doplňkem“ propagace v tradičních masmédiích zacíleným spíše na efekt (Gibson et al. 2003), ale i u tohoto přístupu lze očekávat progresivní změnu.

Pokud si představíme utopický scénář, kdy byly překonány všechny výše uvedené roviny digital divide a celá populace v dané zemi má motivaci, materiální přístup, schopnosti i důvod k použití digitálních technologií, mohlo by se zdát, že před sebou máme ideální občany, kteří jsou plně zapojeni do kritické veřejné debaty a online politického života. Jenže popsané příčiny digital divide nejsou jedinou bariérou ke svobodnému a neomezenému používání nových technologií k politické participaci. Stále stoupá důležitost tzv. *filtrové bubliny* (filter bubble), jevu, jehož existenci si sice můžeme uvědomovat, ale jen velmi obtížně můžeme bojovat s jeho následky nebo se snažit o systémovou nápravu.

3.3. Filtrová bublina

Inklinace současné internetové technologie k uzavírání lidí do názorových gheť již byla zmíněna v předcházející kapitole. Ačkoliv je tento jev možné nazírat z mnoha úhlů, za nejlépe pojatý pokládám koncept filtrové bubliny, tak jak jej definoval Eli Pariser (Pariser 2011). Ten se od jiných, „neutrálně“ chápaných konceptů (např. Sunstein 2001) liší v tom, že se opírá o myšlenku inherentních politických vlastností technologií a zamýšlí se nad jejich následky. Hlavní roli ve vytváření filtrové bubliny podle něj hrají velké internetové společnosti (především Google, Amazon či Facebook), které se stále intenzivněji snaží uzavřít uživatele do prostředí zaplněného mediálním obsahem, jenž odpovídá jeho zájmům a preferencím. Hlavním motivem tohoto chování je snaha o navýšení zisku z cílené reklamy. Tyto postupy přizpůsobování webových stránek pro individuální uživatele pak přebírají další a další subjekty (Pariser 2011: 6–10). Tento fenomén bude mít pravděpodobně dalekosáhlé následky a zásadním způsobem proměňuje současnou podobu internetu. Jaké jsou však jeho implikace pro oblast politické komunikace?

Zásadním problémem je, že mechanismus filtrové bubliny je do architektury internetu kódován bez většího ohledu na společenské, morální a etické důsledky, s prostým zacílením na zvýšení zisku a efektivitu. Je přitom zřejmé, že filtrová bublina do značné míry ovlivňuje, jak se lidé na internetu chovají v rámci politické komunikace a participace. Představme si situaci, ve které jsou příznivci dané politické strany či názorového proudu vystaveni pouze takovým mediálním obsahům, které jsou v souladu s jejich názory či alespoň potvrzují jejich interpretaci okolního světa. Stranická propagace pak logicky směřuje k dalšímu utvrzování a radikalizaci jejich názorů. V tom může být relativně úspěšná, ale kvůli mechanismu filtrové bubliny nedokáže dosáhnout k nerozhodnutým voličům, či dokonce příznivcům protistrany. Tak se dále jen prohlubují společenské rozdíly a znesvářené tábory se

zakopávají v neměnných pozicích. Moc se koncentruje v rukou těch, kteří dokážou nejlépe uchopit a využít tento mechanismus, bez ohledu na jejich skutečnou oporu v populaci. Filtrová bublina nekomplikuje jen utilitární stranickou komunikaci, ale také nahlodává obecný demokratizační potenciál internetu. Fungující výměna protichůdných názorů a konstruktivní společenská debata nemůže probíhat v uzavřeném prostředí, kde nikdo není vystaven zástupcům protistrany a jejich názorům.

Zde je možné namítnout, že filtrová bublina není neproniknutelná bariéra a přiměřeně motivovaní uživatelé se mohou na internetu stále dostat k jakémukoliv komunikačnímu obsahu. Je sice pravda, že i v tomto kontextu vstupuje do hry rozdělení společnosti na pasivní většinu a aktivně participující menšinu, ale podstata problému zůstává stejná. Spolu se šířením tzv. chytrých telefonů a dalších „uzavřených“ platform navíc dochází k ústupu svobodných, generativních internetových technologií a internetová komunikace se začíná stále více podobat klasickým masovým médiím (Zittrain 2008). V situaci, kdy bude většina uživatelů používat nové technologie pouze přednastaveným způsobem a jejich prostřednictvím konzumovat pouze předem vybraný a formátovaný typ komunikačních obsahů, se diskuse o participačním potenciálu nových médií, e-demokracii apod. stává méně a méně relevantní.

3.4. Digitální domorodci

Při analýze mechanismů politické komunikace na internetu je nutné věnovat pozornost i problematice publika, tj. internetové veřejnosti, na niž je značná část komunikace politických subjektů zaměřena. Pokud vezmeme v úvahu poznatky zmíněné v kapitole Digital divide, můžeme vyzorovat, že internetová veřejnost není homogenní masou a jednotlivé společenské skupiny používají nové komunikační technologie mnoha různými způsoby. Podrobná analýza různých metod politické komunikace na internetu zacílených na různé populační skupiny by vydala na samostatnou studii, a proto zde problematiku publika zmiňuji pouze na příkladu vybrané společenské skupiny charakterizované především nadprůměrně častým a sofistikovaným využíváním nových technologií – jedná se o nastupující generaci, kterou někteří autoři příhodně nazývají digitálními domorodci (*digital natives*, viz Palfrey – Gasser 2010; Turkle 2011). Lze je definovat jako lidi narozené po roce 1980, kteří mají přístup k síťovým digitálním technologiím a vysoce rozvinuté schopnosti zacházení s nimi (Palfrey – Gasser 2010: 352). K nim se ještě přidávají dříve narození lidé, u kterých se tyto charakteristiky časem rozvíjejí v důsledku společenského tlaku a jejich životního stylu či povolání. Mezi hlavní charakteristiky digitálních domorodců patří odklon od vnímání rozdílu mezi „virtuálním“ a „skutečným“ světem, neustálý online kontakt se svými vrstevníky a příjem mediálních obsahů téměř výhradně prostřednictvím internetu. Jejich sociální interakce i občanské aktivity jsou zprostředkovány digitálními technologiemi. Nikdo z nich pak nikdy nezažil jiné komunikační prostředí a styl života (Palfrey – Gasser 2010: 2). Pokud lze tyto znaky glosovat v jedné větě – nové technologie stále více mění nejen lidské chování, ale i lidskou psychologii a osobnost (Turkle 2011).

Jako nejdůležitější charakteristiku vnímám to, že tato generace nové technologie (v této fázi již není třeba rozlišovat, o jaké konkrétní zařízení se jedná) používá téměř neustále. V návaznosti na tzv. Metcalfeův zákon⁷ (Pariser 2011: 41) je možné konstatovat, že digitální domorodci je dokonce používat *musí*, v důsledku tlaku svého okolí a každodenní reality. Tuto myšlenku pak lze rozvést ještě dál až k představě, že nové technologie

7 Užitečnost každé sítě se progresivně zvyšuje s každou další osobou, která je do ní zapojena.

jejich pozornost samy *vyžadují*. Jakkoliv nadnesená se tato představa může zdát, je v plném souladu s výše zmíněnými teoretickými východisky objektivně orientované ontologie (Bogost 2012) a na základě empirických pozorování k ní docházejí i další autoři (Turkle 2011: 304; obsáhle pak Kelly 2010). Tento stav vrhá nové světlo i na rozdíl mezi starými, tzv. *push* médii (televize a další masová média, která komunikační obsah *tlačí* k příjemcům bez ohledu na jejich iniciativu a vůli), a novými, tzv. *pull* médii (komunikační obsahy si na internetu musíme sami vyhledat, *vytáhnout* je z něj), jak je definuje např. Negrine (Negrine 2008: 176). Je sice pravda, že informace musí lidé na internetu vyhledávat sami z vlastní iniciativy, ale technologie i okolní společnost je svou povahou intenzivně navádí k tomu, aby tak činili. Rozdíl mezi *push* a *pull* médii tedy z původního úhlu pohledu není tak radikální a lidé stále do značné míry jen pasivně konzumují jim předkládané komunikační obsahy. Rozdíl spočívá spíše v tom, že tuto činnost realizují zdánlivě aktivní formou.

Problematika nástupu generace digitálních domorodců a jeho dopadu na společnost je nesmírně široká a dotýká se širokého spektra výzkumných oborů. Jak se tento fenomén projeví na poli politické komunikace? Východiskem zde může být poznatek, že sociální a komunitní život digitálních domorodců je zprostředkováván novými technologiemi. Lidé se stroji navazují intimní, osobní vztahy a často se na jejich pomoc a kapacity spoléhají v oblastech, kde jsou nejvíce zranitelní (Turkle 2011: 295). Proto se lze důvodně domnívat, že politickou komunikaci vedenou prostřednictvím internetu mohou lidé vnímat jako mnohem důvěrnější a osobnější styk, než je tomu u komunikace prostřednictvím tradičních masových médií či přímo ve veřejném prostoru. Politická komunikace vedená prostřednictvím internetu se do značné míry zaměřuje na vytváření komunit občanů či voličů, kteří si navzájem ještě dále upevňují svůj vztah k danému politikovi, straně, volební kampani apod., a do komunity pak zapojují další osoby. V rámci tohoto mechanismu funguje i online fundraising. Tyto postupy se ve stále větší míře objevují jak ve volebních kampaních v USA (Chadwick 2006: 151), tak i ve Velké Británii a dalších zemích (Gibson et al. 2003). Masivní nástup sociálních sítí jako Facebook a Twitter pak tuto tendenci ještě více posiluje, jak bylo možné pozorovat i v lokálním kontextu při českých prezidentských volbách v lednu 2013. Zatímco dříve bylo možné oslovit konkrétního voliče jen velmi obtížně (a většinou pouze jednotnou, prefabrikovanou formou), s pomocí sociálních sítí a přesně cílené internetové reklamy lze dnes poměrně jednoduše osobně apelovat na konkrétního voliče a komunikovaný obsah přesně přizpůsobit jeho zájmům a preferencím (viz problematiku filtrové bubliny v předchozí kapitole). Politické strany a další aktéři budou muset stále více žít a komunikovat tak, jak žijí digitální domorodci – jejich nastupující voliči. Paralelně v „reálném“ světě i v online světě, neustále komunikující, pěstující svou online identitu, navazující osobní vztahy.

4. Závěr

Představme si dopravní nehodu, při níž chodce na přechodu srazí auto. Bylo by naivní a mylné říci, že za nehodu může jen samotný stroj – automobil. Označit za hlavního aktéra události samotného řidiče či chodce by ovšem bylo neméně zavádějící. Ve skutečnosti došlo ke komplikované interakci, v níž kromě řidiče a chodce hrál roli samotný stroj jako celek, stav jeho brzd a dalších dílčích komponentů, záměry konstruktérů v automobilce, odborná způsobilost mechanika, který auto před časem kontroloval, právní úpravu regulující dopravní předpisy, design dopravního značení, stav silnice a mnoho dalších, často čistě technologických faktorů, které na první pohled nemusí být zřejmé. Pokud je ovšem

nevezmeme v potaz, nikdy se nedobereme všech příčin nehody a situaci nedokážeme objektivně a úplně posoudit. Tento příklad pak můžeme snadno aplikovat na současnou politickou komunikaci. Tu již nelze chápat jen jako komunikaci mezi politiky, občany a mediálními profesionály. Do tohoto schématu je nutné přidat další plnohodnotný subjekt – technologii, ve smyslu *stroje*. Jakkoliv abstraktní se vliv samotné technologie může zdát, jeho důsledky nemůžeme popřít.

V předchozích kapitolách jsem nastínil některé z dalekosáhlých změn, jež nové komunikační technologie způsobují jak ve společenské komunikaci jako takové, tak i ve specifické sféře komunikace politické. Do veřejné debaty a politického života se na internetu zapojuje stále více lidí (bez ohledu na to, jakou podobu a jaký dopad tato participace může mít). Rozdíly v dostupnosti a možnostech použití nových technologií ve společnosti prohlubují různé cleavages, obvykle zastřešené pojmem digital divide. V designu vyhledávačů a dalších zásadních internetových technologií dochází k dalekosáhlým změnám vedeným touhou po zvýšení efektivity reklamy, uživatelé jsou prostřednictvím tzv. filtrové bubliny uzavíráni do názorových ghett a internetová komunikace se fragmentarizuje. Nastupující generace digitálních domorodců vnímá nové komunikační technologie jako integrální součást svého života a političtí aktéři si již tento fakt nemohou dovolit ignorovat. Mají teď k dispozici unikátní komunikační prostředky a je jen na nich, jak jich využijí. Jestli zůstanou uvězněni ve schématech komunikace prostřednictvím tradičních masových médií a postupně ztratí své postavení, nebo pochopí povahu nových technologií a jejich inherentní politické charakteristiky, využijí daných možností, a dosáhnou tak mnohem většího úspěchu a vlivu ve společnosti. Mění se i samotná organizační povaha politických stran a hnutí. Na jedné straně nové technologie umožňují stranickým elitám odstranit závislost na nespolehlivých a názorově nestálých řadových členech, a uplatnit nad stranickou komunikací svou totální kontrolu. V jiných případech však mohou fungovat i původní představy o demokratizačním a decentralizačním potenciálu internetu, s jehož pomocí se rozvíjí principy horizontální správy, živelné tvořivosti, aktivismu a nezávislosti na centrální autoritě.

Do výzkumu současné politické komunikace je z těchto důvodů nutné zahrnout i postupy a poznatky ze širokého spektra vědních oborů, od studií nových médií přes informační vědu až po dějiny vědy a technologie. Studium technologie samotné je v českém akademickém prostředí zpravidla ukotveno v rámci přírodních věd a zcela odděleno od sociálních a humanitních oborů. To mohlo být dříve fungující uspořádání (při studiu politických aspektů televizního vysílání nemusíme nutně znát vnitřní mechaniku kamery či televizní obrazovky), ale v současnosti se stává více a více neudržitelným (Flanagan – Howe – Nissenbaum 2008: 324). Jednotlivé úzce vymezené výzkumné postupy vycházející ze specifických sociologických, politologických či mediálněvědných pozic již nestačí k uchopení současné reality. Do studia politické komunikace v České republice je potřeba zapojit interdisciplinární přístup, jenž kombinuje poznatky ze všech výše zmíněných oborů a bude se zaměřovat na dominantní nástroj současných společenských změn, tj. samotnou technologii – soubor neživých svazků kabelů, čipů, transformátorů a měničů se elektrického náboje, do jehož designu však mnoho lidí promítlo své představy o uspořádání světa a společnosti a on teď žene dopředu jejich realizaci. Internetové komunikační technologie jsou ze své podstaty politické, a proto musí být také jedním z ústředních předmětů studia politické komunikace.

Matouš Hrdina je absolventem mediálních studií na Institutu komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK, kde v současnosti pokračuje v doktorském studiu. Ve své disertační práci se zabývá výzkumem internetové komunikace malých českých politických stran a hnutí. V roce 2013 se podílel na rozsáhlém výzkumu kampaní kandidátů v českých prezidentských volbách. Mezi jeho zájmy patří také teorie komunikačních modelů, digitální vizuální kultura a komiksová studia.
Email: matous.hrdina@gmail.com

Literatura

- Aday, Sean – Farrell, Henry – Lynch, Marc – Sides, John – Kelly, John – Zuckerman, Ethan. 2010. *Blogs and Bullets: New media in contentious politics*. Washington: United States Institute of Peace. <http://www.usip.org/publications/blogs-and-bullets-new-media-in-contentious-politics> (10. 5. 2013).
- Bogost, Ian. 2012. *Alien Phenomenology, or What It's like to Be a Thing*. London, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Civic Engagement in the Digital Age – Pew Research Center's Internet & American Life Project*. 2013. <http://pewinternet.org/Reports/2013/Civic-Engagement.aspx> (10. 5. 2013).
- Curran, James – Fenton, Natalie – Freedman, Des. 2012. *Misunderstanding the internet*. London: Routledge.
- Dahlgren, Peter. 2009. *Media and political engagement: citizens, communication, and democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- van Dijk, Jan A.G.M. 2006. *The Network Society: Social Aspects of New Media*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Elmer, Greg. 2004. *Profiling Machines: Mapping the Personal Information*. Cambridge, London: MIT Press.
- Feenberg, Andrew. 2004. „Democratic rationalization: Technology, power, and freedom.“ Pp. 209–226 in *Readings in the Philosophy of Technology*.
- Flanagan, Mary – Howe, Daniel C. – Nissenbaum, Helen. 2008. „Embodying Values in Technology: Theory and Practice.“ Pp. 322–353 in *Information Technology and Moral Philosophy*. Ed. van den Hoven, Jeroen – Weckert, John. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibson, Rachel – Nixon, Paul – Ward, Stephen (eds.). 2003. *Political Parties and the Internet: Net gain?*. London, New York: Routledge.
- Gibson, William. 1982. *Burning Chrome*. http://mith.umd.edu/digitalstorytelling/wp-content/uploads/GibsonW_Burning_Chrome.pdf (10. 5. 2013).
- Howard, Philip N. 2005. *New Media Campaigns and the Managed Citizen*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Howard, Philip N. – Carr, John. N. – Milstein, Tema J. 2005. „Digital technology and the market for political surveillance.“ Pp. 59–72 in *Surveillance & Society*, 3(1).
- Chadwick, Andrew. 2006. *Internet politics: states, citizens, and new communication technologies*. New York: Oxford University Press.
- Jiráček, Jan – Řířhová, Blanka (eds.). 2000. *Politická komunikace a média*. Praha: Karolinum.
- Katz, Elihu. 2000. „Dvoustupňový tok komunikace: nejnovejší zpráva o hypotéze.“ Pp. 80–98 in *Politická komunikace a média*. Ed. Jiráček, Jan – Řířhová, Blanka. Praha: Karolinum.
- Kelly, Kevin. 2010. *What technology wants*. New York: Viking Books.

- Křeček, Jan. 2013. *Politická komunikace: od res publica po public relations*. Praha: Grada.
- Kübler-Ross, Elisabeth. 1993. *O smrti a umírání*. Turnov: Arcia.
- Latour, Bruno. 2007. *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. New York: Oxford University Press.
- Lessig, Lawrence. 2006. *Code v2*. New York: Basic Books. <http://codev2.cc/download+remix> (10. 5. 2013).
- Margolis, Michael – Moreno-Riaño, Gerson. 2009. *The Prospect of Internet Democracy*. Farnham, Burlington: Ashgate.
- McCombs, Maxwell. 2009. *Agenda setting: nastolování agendy – masová média a veřejné mínění*. Praha: Portál.
- McLuhan, Marshall. 2011. *Jak rozumět médiím: extenze člověka*. Praha: Mladá fronta.
- McNair, Brian. 2011. *An introduction to political communication*. London: Routledge.
- Morozov, Evgeny. 2011. *The net delusion: the dark side of internet freedom*. New York: Public Affairs.
- Mueller, Milton. 2010. *Networks and states: the global politics of internet governance*. Cambridge, London: MIT Press.
- Mumford, Lewis. 1964. „Authoritarian and Democratic Technics.“ Pp. 1–8 in *Technology and Culture*, 5(1).
- Negrine, Ralph M. 2008. *The transformation of political communication: continuities and changes in media and politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Noelle-Neumann, Elisabeth. 1993. *The Spiral of silence: public opinion – our social skin*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Nováková, Michaela. 2011. *Sociální síť a politická komunikace: Případová studie využívání Facebooku politickými stranami v České republice* (bakalářská práce). Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií. <http://theses.cz/id/g785ew/00122271-594399198.pdf> (27. 9. 2013).
- Palfrey, John – Gasser, Urs. 2008. *Born digital: understanding the first generation of digital natives*. New York: Basic Books.
- Pariser, Eli. 2012. *The filter bubble: what the Internet is hiding from you*. London: Viking.
- Pool, Ithiel de Sola. 1983. *Technologies of Freedom*. Cambridge: Harvard University Press.
- Rheingold, Howard. 1993. *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. <http://www.rheingold.com/vc/book/intro.html> (10. 5. 2013).
- Růžička, Vlastimil. 2011. *Politika a média: v konzumní společnosti*. Praha: Grada Publishing.
- Řičanek, Radek. 2011. *Způsoby komunikace politických stran na internetu: Web 2.0 nebo 1.5?* (bakalářská práce). Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra politologie. http://is.muni.cz/th/333182/fss_b/Bakalarska_prace_-_Radek_Ricanek.pdf (27. 9. 2013).
- Rychlík, Lukáš. 2012. *Online marketingová komunikace politických stran v České republice* (diplomová práce). Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta podnikohospodářská. <http://isis.vse.cz/zp/103238> (27. 9. 2013).
- Štětka, Václav – Šmahel, David. 2009. „Nová média v perspektivě sociálních věd.“ Pp. 7–11 in *Sociální studia*, 6(2).
- Sunstein, Cass. 2001. *Echo Chambers: Bush v. Gore, Impeachment, and Beyond*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- Turkle, Sherry. 2011. *Alone together: why we expect more from technology and less from each other*. New York: Basic Books.
- Virilio, Paul. 1994. *The vision machine*. Bloomington: Indiana University Press.
- Williams, Raymond – Williams, Ederyn. 2003. *Television: technology and cultural form*. London: Routledge.

- Winner, Langdon. 1980. „Do Artifacts Have Politics?“ Pp. 121–136 in *Daedalus*, 109(1).
- Xenos, Michael – Foot, Kirsten A. 2005. „Politics As Usual, or Politics Unusual? Position Taking and Dialogue on Campaign Websites in the 2002 U.S. Elections.“ Pp. 169–185 in *Journal of Communication*, 55(1).
- Zittrain, Jonathan. 2008. *The Future of the Internet And How to Stop It*. New Haven, London: Yale University Press. <http://futureoftheinternet.org/download> (10. 5. 2013).
- Zuckerman, Ethan. 2008. *The Cute Cat Theory Talk at ETech*. <http://www.ethanzuckerman.com/blog/2008/03/08/the-cute-cat-theory-talk-at-etech/> (10. 5. 2013).